

DAVLAT XUSUSIY SHERIKCHILIKNING MOLIYAVIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Toyirov Yunus Alamovich ¹

Annotatsiya. Ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalarini moliyalashtirish manbaalari va ularning iqtisodiyotga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Innovatsion sektor doirasida amalga oshirilayotgan DXSH loyihalari rivojlanishining asosiy yo'nalishlari, jumladan investitsiya salohiyatini oshirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va loyiha risklarini boshqarish singari jihatlari — keng yoritilgan bo'lib, xususiy sektor ishtirokini kuchaytirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini optimallashtirish orqali milliy iqtisodiy o'sishga erishish yo'llari va tavsiyalar taklif qilingan. Ushbu maqolada O'zbekiston sharoitida moliyalashtirish manbaalarini kengaytirish hamda sheriklik mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha aniq choralar taqdim etilgan.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik, moliyalashtirish manbaalari, investitsion faoliyat, xususiy tadbirkorlik.

Kirish.

O'zbekiston Respublikasida DXSH munosabatlarini tartibga soluvchi asosiy hujjat O'RQ-537 bo'lib, ushbu qonun asosida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikning huquqiy va tashkiliy mexanizmlari belgilab berilgan [1]. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-3980-sonli Farmoni [2] hamda PF-6096-sonli Farmoni [3] asosida davlat-xususiy sheriklik institutini rivojlantirish, ularning moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish va investitsiya muhitini yaxshilash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar belgilangan.

Hozirgi globallashuv sharoitida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik shakllari milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash va investitsiya salohiyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmlarining rivojlanishi orqali infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda innovatsion yondashuvlar joriy qilinmoqda [4]. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, DXSH orqali yirik investitsiya loyihalarini amalga oshirish davlat moliyaviy yukini kamaytirish, xususiy kapitalni jalb etish va ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilish imkonini beradi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, DXSH loyihalarini moliyalashtirishda ayrim muammolar — xususan, moliyaviy risklarni boshqarishning samarali mexanizmlarining yetarli emasligi, loyihalarning iqtisodiy samaradorligini to'liq baholashdagi qiyinchiliklar, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikdagi kamchiliklar saqlanib qolmoqda. Shu sababli, DXSH doirasida zamonaviy moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish dolzarb hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

¹ TDIUSF "Moliya, soliq va bank ishi" Kafedrasida dotsent v.b., PhD

Email: Yunus1980@rambler.ru

Tel: +998 90 212 17 87

ORCID: 0009-0001-4205-3405

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) institutining moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish sohasida xalqaro miqyosda ko‘plab ilmiy izlanishlar olib borilgan bo‘lib, jumladan, Hodge va Greve [4] tomonidan davlat-xususiy sheriklikning umumiy konsepsiyasi, samaradorlik baholash mezonlari va risk taqsimoti muhim tadqiqot yo‘nalishi sifatida asoslab berilgan. Mualliflar, ayniqsa, qiymat uchun pul tamoyilini (Value for Money) DXSH moliyaviy samaradorligini baholashda asosiy vosita sifatida ko‘rsatishini ta’kidlashgan bo‘lsa, Osei-Kyei va Chan [6] rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasiga asoslanib, DXSH moliyaviy modelini shakllantirishda huquqiy muhit va investitsiya xavfsizligi muhim omil ekanligini ta’kidlaydi. Ularning sistematik tahliliga ko‘ra, barqaror moliyalashtirish uchun hukumat tomonidan risklarni qisman kafolatlash mexanizmlari zarur deb hisoblashadi.

Xalqaro Valyuta Jamg‘armasining [7] maxsus hisobotida esa O‘zbekiston tajribasida DXSH moliyaviy strukturasi, risklarni taqsimlash va xususiy investitsiyalar uchun motivatsion omillar chuqur tahlil qilingan. Ushbu hisobot mamlakatda DXSH loyihalarining barqaror moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish uchun xalqaro standartlarni joriy etish zarurligini ko‘rsatgan bo‘lsa, Jahon bankining “Benchmarking Uzbekistan PPP” [8] tadqiqotida esa DXSH institutsional bazasi, qonunchilik, tender jarayonlari va moliyaviy boshqaruv bo‘yicha mamlakat holati xalqaro ko‘rsatkichlar asosida baholangan. Tahlil natijasida DXSH moliyaviy risklarini minimallashtirish va investorlar uchun yanada qulay sharoit yaratish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, *Frontiers in Built Environment* jurnalida e‘lon qilingan maqolada [9] DXSH loyihalarida risklarni tahlil qilish, xususan, moliyaviy, siyosiy va texnik tavakkalchiliklarni aniqlash hamda ularni boshqarish mexanizmlariga alohida e‘tibor qaratilgan.

Ukrainada olib borilgan tadqiqotlarda ham [10] DXSH moliyaviy modeli va risklarni diversifikatsiya qilish zaruriyati ta’kidlangan. Mualliflar moliyaviy barqarorlik uchun davlat kafolatlari va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik muhimligini ko‘rsatilgan bo‘lib, shuningdek, *Frontiers* [11] nashrida ham e‘lon qilingan sistematik tahlilda DXSH moliyalashtirish mexanizmlari bo‘yicha 159 ta maqola o‘rganilib, moliyaviy risklarni aniqlash va boshqarish bo‘yicha zamonaviy uslublardan foydalanish kerakligi ta’kidlab o‘tilgan. Shuningdek, Universal Publishing [12] tomonidan DXSH doirasida ekologik, iqlim loyihalarini moliyalashtirish masalalari, xususan, “yashil” moliyalashtirish vositalari va xalqaro investitsiyalarni jalb etish imkoniyatlari yoritilgan.

O‘zimizning mahalliy olimlarimizdan biri bo‘lgan Allayarov [13] tomonidan O‘zbekistonda yashil iqtisodiyot doirasida moliyalashtirish usullarini takomillashtirish, shu jumladan, xalqaro moliyaviy instrumentlar, yashil obligatsiyalar va grantlar orqali DXSH loyihalarini qo‘llab-quvvatlash istiqbollari tahlil etgan.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, DXSH loyihalarida moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish uchun kompleks yondashuv, risklarni diversifikatsiya qilish, huquqiy asoslarni kuchaytirish va xalqaro tajribani tatbiq etish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, O‘zbekiston sharoitida mavjud normativ-huquqiy asoslar va moliyaviy boshqaruv mexanizmlarining zamonaviy talablar asosida yanada takomillashtirilishi dolzarb vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotlar metodologiyasi.

Mazkur tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasida davlat-xususiy sheriklik (DXSH) tizimining moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish zarurati ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot dizayni aralash metodologiya (mixed-method) asosida shakllantirildi, bunda sifatli (qualitative) va miqdoriy (quantitative) yondashuvlar uyg‘un ravishda qo‘llanildi. Tadqiqot quyidagi ketma-ketlikda amalga oshirildi:

- Tadqiqotning birinchi bosqichida davlat-xususiy sheriklik sohasini tartibga soluvchi amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi;
- Tadqiqotning ikkinchi bosqichida amaliy ma’lumotlarga asoslangan tahlillar amalga oshirildi;

- DXSH moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha xalqaro tajriba o'rganildi;
- Tadqiqot yakunida SWOT tahlil usuli orqali O'zbekiston DXSH moliyaviy mexanizmlarining kuchli (S), zaif (W) tomonlari, imkoniyatlari (O) va tahdidlari (T) aniqlab chiqildi. Mazkur tahlil asosida strategik tavsiyalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) loyihalari odatda 1990-yillarda Buyuk Britaniyada ishlab chiqilgan deb hisoblanadi. Hozirgi kunda mavjud bo'lgan murakkab loyihalar tuzilmasini hisobga olsak, bu fikr haqiqatga yaqin. Biroq, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi bunday kelishuvlar ancha uzoq tarixga ega bo'lib, dastlabki mas'uliyat so'nggi bosqichlarda hukumat zimmasiga o'tkazilgan. Masalan, XV asrda "konsessiya modellari" mavjud bo'lgan, bunda beruvchi tomon (shoh) kema egalariга noma'lum hududlarni o'rganish evaziga ijara to'lovlarini amalga oshirish huquqini bergan. Ushbu model 1990-yillargacha keng qo'llanilgan. Dastlab, Buyuk Britaniya, Kanada, Avstraliya, Ispaniya, Portugaliya kabi davlatlarda, keyinchalik esa butun Janubiy Amerika, Osiyo, Afrika va AQShda keng tarqalgan.

Davlat-xususiy sheriklikning umumiy qabul qilingan yagona ta'rifi mavjud emas. Kengroq ta'riflar orqali biz DXSHning asosiy elementlarini tushuntirib bera olamiz. Davlat-xususiy sheriklik bu — davlat va xususiy sektor o'rtasidagi biznes bitimlar bo'lib, bunda xususiy sektor:

- An'anaviy ravishda davlat tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarni muhim muddat davomida taqdim etadi;

- Qurilish, ekspluatatsiya va tijorat risklarini o'z zimmasiga oladi;

- Davlat mansabdorlari tomonidan xususiy sektorga to'lovlar amalga oshiriladi — bu foydalanuvchi to'lovlari, byudjet to'lovlari yoki ularning kombinatsiyasi ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Yo'llar, elektr energiyasi, telekommunikatsiya va suv ta'minoti kabi infratuzilma xizmatlari an'anaviy tarzda davlat tomonidan taqdim etib kelingan. Biroq, ko'rsatilayotgan xizmatlarning sifati bilan bog'liq muammolar, aholining yuqori talab darajasi va davlat sektorining moliyaviy imkoniyatlarining cheklanganligi sababli, bunday xizmatlarni xususiy sektor ishtirokida, ya'ni davlat-xususiy sheriklik asosida ko'rsatishga harakat qilinmoqda. Bunday o'tish jarayoni odatda uzoq muddatli, masalan, yo'l qurilish loyihalari uchun 30 yil, aeroport loyihalari uchun esa undan ham uzoq muddatni o'z ichiga oladi. Konsessiya yoki ekspluatatsiya huquqlari bunday loyihalar doirasida 30 yil davomida xususiy sektorga o'tkaziladi va kelishuvga ko'ra bu muddat uzaytirilishi mumkin.

DXSH loyihasining asosiy negizi — risklarni transfer qilish hisoblanadi. Ideal holatda risklarni o'z nazoratida ko'proq ushlab turuvchi tomon zimmasiga o'tkazish lozim. Shu tamoyil asosida, xususiy sektor tomonidan boshqarilishi mumkin bo'lgan risklar aynan shu sektorga yuklatiladi. Natijada, infratuzilma xizmatlarini taqdim etish, qurilish, tijorat va operatsion risklar xususiy sektor zimmasiga o'tadi. Davlat qurilish loyihalarida vaqt va xarajatlarning nazoratsiz ortib borishi eng muhim muammolardan biri hisoblanadi. Shu sababli davlat ushbu risklarni xususiy sektor zimmasiga o'tkazishga intiladi, odatda bu qat'iy narx asosidagi qurilish shartnomalari orqali amalga oshiriladi. Shu orqali davlat tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlarning ortiqcha qiymati xususiy sektor xizmatlari bilan tenglashtiriladi.

Infratuzilma xizmatlarini ekspluatatsiya qilish risklari ko'pincha davlat uchun qimmatga tushadi. Bu risklarning bir qismini samarali boshqarishga qodir xususiy sektorga topshirish orqali loyiha umumiy qiymatini kamaytirish mumkin. Agar infratuzilma xizmatlari davlat tomonidan ko'rsatilmasa, ularga haq to'lash majburiyati hukumat yoki foydalanuvchilar zimmasiga tushadi. Biroq, xususiy sektor infratuzilma xizmatlarini taqdim etganda, agar davlat foydalanuvchi to'lovlarini past darajada ushlab qolishni istasa, xususiy sektor uchun to'lovlar boshqa shaklda — to'g'ridan-to'g'ri davlat byudjeti

hisobidan amalga oshirilishi lozim. DXSH loyihalarining ayrim afzalliklari quyidagi 1-jadvalda ko'rsatilgan.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ushbu maqolada davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmini zamonaviy iqtisodiy faoliyatni davlat tomonidan tartibga solishning eng ilg'or usullaridan biri sifatida ko'rib chiqishga harakat qilindi. Mazkur mexanizm tomonlar manfaatlarini muvofiqlashtirish tamoyiliga asoslanadi va biznes manfaatlari hamda texnologiyalarini birlashtirish imkonini beradi.

Shubhasiz, maqola yozish jarayonida tadqiqot mavzusiga oid o'quv va ilmiy materiallar, davriy nashrlar hamda reyting va tahliliy agentliklarning ma'lumotlaridan foydalanildi. Davlat-xususiy sheriklik nazariyasini o'rganishning nazariy va metodologik asoslari adabiyotlarda ko'plab olimlar, jumladan Bouf [14], Suriak [15], Kessey [16], Liu va Wang [17] kabi tadqiqotchilar tomonidan yoritib berilgan.

**1-jadval. Davlat xususiy Sheriklik (DXSH)
Loyihalarining Asosiy Afzalliklari²**

№	Afzallik nomi	Amalga oshirish mexanizmi	Kutilyotgan natijalar
1	Kamroq vaqt talab etadi va monitoringni yaxshilaydi	Xususiy sektor ishtiroki orqali samarali boshqaruv	Loyihalarni tezroq yakunlash va sifat nazoratini kuchaytirish
2	Infratuzilmani rivojlantirish va mahalliy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi	Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi uzoq muddatli hamkorlik	Hududiy infratuzilmaning yaxshilanishi va ish o'rinlari yaratish
3	Texnik va texnologik hamkorlikni oshiradi	Innovatsion texnologiyalarni jalb qilish	Zamonaviy texnik vositalardan foydalanish, texnologik taraqqiyot
4	Moslashuvchan xizmatlarni ko'rsatadi va xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytiradi	Bozor tamoyillari asosida xizmat ko'rsatish	Xizmat sifati oshadi, narxlar barqarorlashadi
5	Hamkorlikdagi o'sishni ta'minlaydi, xususiy sektor integratsiyasi	Xususiy kapital va tajribani infratuzilmaga jalb qilish	Innovatsion yechimlar va iqtisodiy barqarorlik
6	Risklarni xususiy sheriklar bilan taqsimlash imkonini beradi	Qurilish, ekspluatatsiya va tijorat risklarini taqsimlash	Davlat moliyaviy xavfini kamaytirish
7	Davlat byudjeti cheklovlarini yumshatishga yordam beradi	Xususiy sarmoyalarni jalb qilish orqali davlat xarajatlarini kamaytirish	Byudjet barqarorligi va moliyaviy yukni kamaytirish
8	Innovatsiyalar va ijodkorlikni rag'batlantiradi	Xususiy sektorni loyihalash va boshqaruvda jalb qilish	Yangi innovatsion yondashuvlar va ilg'or texnologiyalar

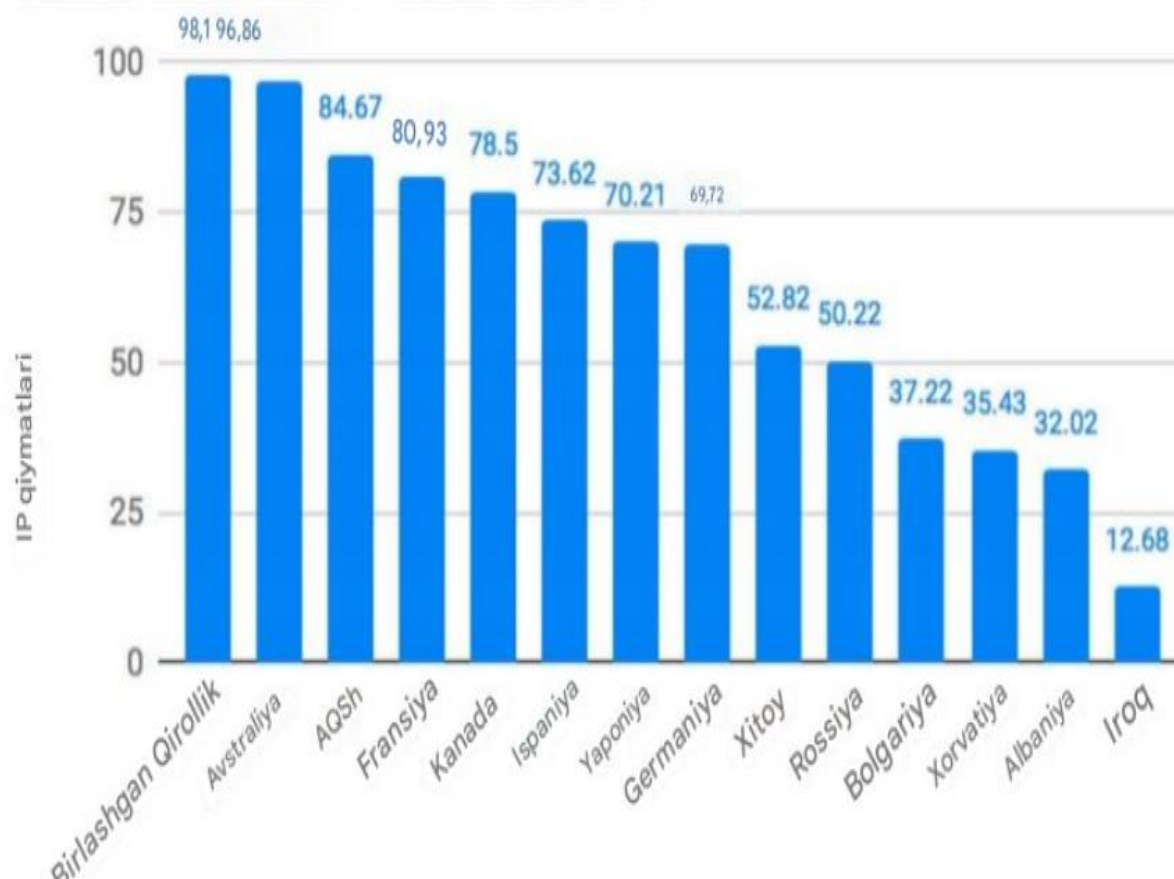
Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmidan foydalanish imkoniyatlarining kengligi uning mohiyati bilan bog'liq bo'lib, u davlat va xususiy biznes o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zaro hamkorlikka asoslanadi hamda iqtisodiyotning turli sohalarida deyarli cheklanmagan shakllarda amalga

² Muallif tomonidan mustaqil tarzda tayyorlangan.

oshirilishi mumkin. DXSH rivojlanishi, davlat va biznes o'rtasidagi o'zaro hamkorlik ko'lamlari va shakllarining kengayishiga ta'sir qiluvchi bir qator omillar bilan belgilanadi [18]. Ushbu omillardan kelib chiqib, davlat va xususiy biznes o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni shakllantirish imkonini beruvchi iqtisodiy mexanizm yuzaga keladi.

1-diagrammada turli davlatlarda DXSH rivojlanish darajasini o'lchaydigan Hamkorlik indeksi (IP) qiymatlari keltirilgan.

1-diagramma. Turli mamlakatlarda DXSHning rivojlanish darajasini o'lchaydigan IP qiymatlarining ifodasi³

Xususiy sektor resurslarini davlat va mahalliy hokimiyat organlariga tegishli bo'lgan tarmoqlar va sohalarda qayta ishlab chiqarish jarayonlariga jalb qilish, shuningdek, budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish uchun xususiy tashabbusdan foydalanish davlat-xususiy sheriklikni amalga oshirishning turli shakl va modellari orqali belgilanadi. Biznes va davlatning kuch va resurslarini aniq DXSH loyihalari doirasida birlashtirish ularga qo'shimcha raqobat ustunliklarini taqdim etadi. 3-jadvalda DXSH loyihasining odatiy moliyalashtirish tuzilmasi ko'rsatilgan.

³ https://www.researchgate.net/publication/348507071_Improving_the_Mechanisms_of_Public-Private_Partnership

2-jadval. DXSH loyihasining odatiy moliyalashtirish tuzilmasi⁴

Ishtirokchilar	Loyiha kompaniyasiga ta'siri	Loyiha kompaniyasidan ta'sir
Moliyachilar	Qarz beradi	Daromad oladi
Homiylar va aktsiyadorlar	Kapital ajratadi	Dividendlardan foyda oladi
Ekspertlar	Bilim va texnik yordam beradi	Loyihaning samarali ishlashini ta'minlaydi
Hukumat	Konsessiya / shartnoma kelishuv beradi	Loyiha infratuzilmasidan foydalanadi
Mijozlar / Hukumat	Tarif to'laydi	Xizmatlar oladi

Biznes davlat institutlari bilan solishtirganda ko'proq harakatchanlik, qaror qabul qilish tezligi, innovatsiyalarga qodirlik, raqobatbardoshligini ta'minlash uchun texnik va texnologik yaxshilanishlarni izlashga intilishga ega. Davlat esa, o'z navbatida, barqaror normal-huquqiy baza yaratish, fuqarolik jamiyati bilan o'zaro hamkorlikni tashkil etish choralari ko'rish, shuningdek moliyaviy-iqtisodiy vositalardan foydalanish (subsidiyalar, kafolatlar, rag'batlantiruvchi soliqqa tortish va boshqa qo'llab-quvvatlash turlari) orqali davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga hissa qo'shadi.

Rossiya Federatsiyasida infratuzilma obyektlariga sarmoyalarning yetishmasligi kuzatilmoqda. Global Infrastructure Hub ma'lumotlariga ko'ra, 2020-2040-yillar oralig'ida bu yetishmovchilik har yili YaIMning 1,9% ni tashkil qiladi. Solishtirma uchun, Avstraliya va Yangi Zelandiyada bu ko'rsatkich shu davr mobaynida YaIMning 0,36%, Buyuk Britaniyada – 0,16%, Kanadada esa 0,04% ni tashkil etadi. DXSh turli shakllarning keng doirasini o'z ichiga oladi: shartnomalar, ijara va lizing munosabatlari, konsessiya (konsessiya shartnomasi, ishlab chiqarishni bo'lishish shartnomasi), davlat-xususiy korxonalar va maxsus iqtisodiy zonalar. DXSh modeli shartnoma qaysi sohalarida amalga oshirilishiga qarab tanlanadi. Rossiya Federatsiyasining deyarli barcha hududiy sub'yektlari infratuzilma obyektlarini yaratish yoki rekonstruksiya qilish uchun konsessiya mexanizmidan foydalanadi. Shu bilan birga, faqat o'nta regionda (12%) 100 dan ortiq konsessiya shartnomalari (munitsipal konsessiyalarni hisobga olgan holda) tuzilgan. Bu, albatta, infratuzilma qurish uchun DXSh mexanizmini amalga oshirishning hali to'liq ishdan chiqmagan potentsialini ko'rsatadi.

Iqtisodiy maqsadga muvofiq shaklni tanlashda shartnoma tartibini belgilash erkinligi, kreditorlar uchun jozibadorlik darajasining oshishi (ba'zi kafolatlangan vositalarga cheklovlarining yo'qligi) va mintaqaviy darajada raqobat protseduralarini samarali tartibga solish imkoniyatlari hisobga olinadi (masalan, Ivanov va boshqalar, 2019). Amaliyot shuni ko'rsatadiki, DXSh loyihasini amalga oshirishning o'rtacha muddati 5-15 yilni tashkil etadi. Bu davr mobaynida davlat-xususiy sheriklik shartlariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi ichki va tashqi siyosiy-iqtisodiy omillar o'zgarishi mumkinligi aniq. Masalan, o'tgan yilgi pandemiya tufayli ko'pchiligi davlat-xususiy sheriklik tamoyillari asosida amalga oshirilishi kerak bo'lgan milliy loyihalarni bajarish yo'nalishlarini o'zgartirishga to'g'ri keldi. DXSh investitsiya siyosatining muhim elementi bo'lgani uchun, loyihani boshlashda o'z zimmasiga olingan majburiyatlar qo'llab-quvvatlangan va ularning shartlari o'zgartirilmagan holda uzoq muddatli rejalashtirishni rivojlantirish zarur. Bunday holda, davlat ushu shartnoma ishtirokchisi sifatida ayrim risklarni o'z zimmasiga olishi kerak [21]. Loyihaning muddatidan oldin tugatilishi risklari shular jumlasiga kiradi. Bu risklar guruhi tartibga solish, qurilgan ob'yektlar va ijtimoiy infratuzilma ob'yektlaridan foydalanish bilan bog'liq. Bundan tashqari, valyuta risklari va loyihani qayta moliyalash shartlarining o'zgarishi bilan bog'liq risklar, ular xususiy investorga bog'liq bo'lmagan holda, katta

⁴ Muallif tomonidan mustaqil tarzda tayyorlangan.

ahamiatga ega. Shu bilan birga, strategik rejalashtirishni rivojlantirish davlat va biznesning uzoq muddatli strategik maqsadlarini, shu jumladan aniq loyihalarni amalga oshirish tartiblari ham ko'zda tutilgan dastur asosida muvofiqlashtirish imkonini beradi. Davlat va biznes o'rtasidagi munosabatlarni rivojlantirish istiqbollari, qisman, investitsiyalar bilan bog'liq masalalar – ularni himoya qilish, investitsiya nizolarini hal qilish mexanizmlarini ishlab chiqish – yechimiga bog'liq. Mintaqaviy darajada bugungi kundagi eng muhim masalalardan biri – Rossiya Federatsiyasi hududlarini kompleks rivojlantirishdir. Bunday sharoitda, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari mintaqaviy infratuzilmani rivojlantirishga jiddiy yordam berishi mumkin, agar faqat mintaqaviy loyihalarni amalga oshirishning tashkiliy-huquqiy va moliyaviy jihatlari yechimiga erishilganda.

Hozirda O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmlarini rivojlantirish ham obyektiv, ham subyektiv xarakterdagi muammolarga duch kelmoqda. Ushbu muammolarning asosiylari quyidagilardan iborat:

- DXSHning turli shakllarini bosqichma-bosqich joriy etish va qo'llash strategiyasining yo'qligi;
- Qonunchilik darajasida davlat va xususiy biznes o'rtasidagi hamkorlik maqsadga muvofiq bo'lgan sohalar va tarmoqlarning ustuvor yo'nalishlari aniq belgilanmaganligi;
- Konsessiya, byudjet va yer to'g'risidagi qonunchilikdagi ziddiyatlar;
- Tanlov ishtirokchilarining moliyaviy takliflarini haqiqatga mosligini kompleks tekshirishning aniq uslubining mavjud emasligi, shuningdek, texnik va moliyaviy tanlov mezonlaridagi nomutanosiblik;
- DXSH loyihalarini amalga oshirish va boshqarish tajribasining yetishmasligi, ushbu sohada malakali mutaxassislarning etishmasligi va boshqalar.

Hududiy darajada ayrim normativ-huquqiy hujjatlar DXSH tushunchasini, uning shakllari, tartibi va davlat-xususiy sheriklik subyektlarining ishtirok etish shartlarini belgilab bergan bo'lsa-da, ular aniq ifodalanmagan. Bundan tashqari, hududiy qonunlar DXSH sohasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishda bir xillikka ega emas, ularning tarkibi farq qiladi, hududlarning DXSHga qo'shilish shartlari sezilarli darajada farqlanadi, ko'plab hujjatlarda kafolatlar va tavakkalchiliklarni taqsimlash mexanizmlari aks etmagan, bu esa DXSHning keng joriy etilishiga to'sqinlik qiladi.

Ko'pincha davlat va xususiy hamkorlar DXSH loyihalarini amalga oshirish samaradorligidagi xatolarga yo'l qo'yadilar, buning oqibatida loyihalarning dastlabki narxiga nisbatan xarajatlar ortib boradi. DXSH sohasidagi afzalliklar va muammolar tahlil qilinganda, Rossiyada davlat bilan xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik doirasida xususiy investitsiyalarni jalb etish mexanizmi to'liq amalga oshirilmagan degan xulosaga kelish mumkin. Davlat moliyaviy yordam ko'rsatishga va tavakkalchiliklarning bir qismini o'z zimmasiga olishga tayyor bo'lsa-da, DXSH imkoniyatlaridan yanada samarali foydalanish uchun loyihalarni moliyalashtirish va amalga oshirish shakllarini tanlashda yanada professionallar darajasida yondashuv zarur.

O'zbekistonda, jumladan, mintaqaviy darajada ham, davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmini yanada rivojlantirish uchun quyidagi muammolarni hal qilish zarur: dastlab iqtisodiyotning tegishli tarmoqlarida DXSH sxemalarini qo'llash strategiyasini ishlab chiqish; DXSHni tartibga soluvchi huquqiy bazani ishlab chiqish va uning barqaror ishlashini ta'minlash; DXSH sxemalari asosida amalga oshirilayotgan loyihalarni monitoring qilish tizimini ishlab chiqish; DXSH asosida qurilgan transport va boshqa infratuzilma obyektlaridan foydalanish uchun yetarli darajadagi tariflar tizimini joriy etishni ta'minlash; Sarmoyadorlar uchun DXSH doirasida loyihalarni taklif etish mexanizmini ishlab chiqish; jamiyatning ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari DXSH loyihalarini amalga oshirishdan zarar ko'rmasligi uchun yetarli subsidiyalar tizimini va tegishli vositalarni yaratish.

Xulosa.

Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) ahamiyati davlat va xususiy biznes o'rtasidagi sheriklik (hamkorlik)ning tashkiliy tuzilmalarini shakllantirish va kengaytirish zarurati kontekstida ko'rib

chiqilishi lozim. Chunki bu sheriklik salohiyati juda katta, biroq uning amalga oshirilish darajasi hozircha juda past.

- Bu holat nafaqat shu turdagi kompaniyalarni tashkil etishda, balki xususiy biznes tomonidan ijtimoiy mas'uliyatli siyosat yuritilishida ham yaqqol namoyon bo'ladi.

- Bundan tashqari, davlat-xususiy sheriklik — bu ijtimoiy sohani rivojlantirish uchun samarali mexanizmdir, chunki u davlat uchun muhim bo'lgan loyihalarni amalga oshirishga bevosita taalluqlidir. DXSH jamiyat va biznes manfaatlarini birlashtiradi hamda davlat tomonidan yetarli moliyalashtirilmaydigan ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulotlar va xizmatlarni ko'proq hajmda yaratishga imkon beradi.

- Davlat-xususiy sheriklik mexanizmining afzalliklari infratuzilma loyihalarida, ijtimoiy sohada, davlat xizmatlari, telekommunikatsiyalar va aloqa sohalarida keng qo'llanilmoqda. Davlat nafaqat xususiy biznesdan qo'shimcha mablag' jalb etadi, balki eng yaxshi boshqaruv amaliyotlari va eng so'nggi texnologiyalarni ham joriy etadi.

Biroq, O'zbekiston amaliyoti shuni ko'rsatadiki, davlat har doim ham ishonchli hamkor bo'la olmaydi. Shuning uchun, davlat-xususiy sheriklik doirasida raqobatbardosh takliflarni yaratish va ishlab chiqish nihoyatda muhim sanaladi. Shu sharoitda, davlatning xususiy investorlarni jalb etish orqali davlat muammolarini hal qilishdagi samaradorligi yetarli darajada bo'lmagani bilan birga, budget mablag'larini tejash orqali iqtisodiy o'sishni tezlashtirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 10.05.2019 yildagi O'RQ-537-son. <https://lex.uz/ru/docs/-4329270?ONDATE=07.06.2022%2000>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 20.10.2018 yildagi PQ-3980-son. <https://lex.uz/docs/-4007891>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 27.10.2020 yildagi PF-6096-son. <https://lex.uz/ru/docs/-5068824>
4. Hodge, G., & Greve, C. (2016). Public-Private Partnerships: Governance Scheme or Language Game? Australian Journal of Public Administration. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-8500.12194>
5. World Bank (2023). "Uzbekistan: Public-Private Partnership Landscape Assessment." <https://bpp.worldbank.org/content/dam/sites/data/bpp/cntrypdf/BI-2023-Uzbekistan-PPP.pdf>
6. Osei-Kyei, R., & Chan, A. P. C. (2018). Implementing public-private partnership projects in developing countries. International Journal of Project Management, 36(5), 773-794. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S026378631730222X>
7. International Monetary Fund (2025). Uzbekistan: Public-Private Partnerships and Fiscal Management. <https://www.imf.org/en/Publications>
8. World Bank (2023). Benchmarking Public-Private Partnerships: Uzbekistan. <https://bpp.worldbank.org/en/data/exploreconomies/uzbekistan>
9. Frontiers in Built Environment (2025). Risk Assessment in Public-Private Partnerships: A Systematic Review. <https://www.frontiersin.org/journals/built-environment>
10. ResearchGate (2021). Financial Risk Management in Ukrainian PPP Projects. https://www.researchgate.net/publication/PPP_Ukraine_Risk

13. Frontiers (2020). Systematic Literature Review on PPP Risk Factors. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fbuil.2020.00012/full>
14. Universal Publishing (2025). Green Financing in Public-Private Partnerships: Global Trends and Uzbekistan Perspectives. <https://universalpublishing.org/greenppp2025>
15. Allayarov, A. (2025). Sustainable Financial Mechanisms for PPP Development in Uzbekistan. <https://science.uz/allayarov-ppp2025>
16. Boeuf, P. (2003, November). Public-private partnerships for transport infrastructure projects. In Contribution to the seminar, "Transport infrastructure development for a wider Europe" in Paris (pp. 27-28).
17. Suriak, A. (2015). Ways and Implementation Mechanisms of Public-Private Partnership Models in Ukraine. Scientific Journal of Polonia University, 15(4), 75-91.
18. Kessey, E. K. (2017). The Dynamics of Change: Exploring the Successes and Failures of Business Process Re-Engineering in PPP Infrastructure Projects. In Advances In Public-Private Partnerships (pp. 98-111). Reston, VA: American Society of Civil Engineers.
19. Liu, T. T., & Wang, Y. C. (2018). Examining critical factors affecting knowledge transfer in public-private partnership (PPP) projects. In Proceedings of the 21st International Symposium on Advancement of Construction Management and Real Estate (pp. 727-744). Springer, Singapore.
20. Druzhkov, K., & Eremin, V. (2019). Public-private partnership—an actual form of implementation of infrastructure projects. Ekonomika i matematicheskie metody, 54(4), 111-115.
21. Report of «Global Infrastructure Outlook», 2017 <https://cdn.github.org/outlook/live/methodology/Global+Infrastructure+Outlook+-+July+2017.pdf>
22. Ivanov O. Public-Private Partnership in the countries of the Eurasian Economic Union / O.Ivanov, E.Zavyalova, S.Ryazantsev // Central Asia and the Caucasus. English Edition. — 2019 — Vol. 2, Issue 2. — Pp. 33-47.
23. Lloyd Owen, D. A. (2016). Public-private partnerships in the water reuse sector: a global assessment. International Journal of Water Resources Development, 32(4), 526-535.
24. Toyirov Yunus Alamovich. "Improvement of deposit policy efficiency assessment model in commercial banks". "Moliyaviy texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. ISSN: 2181-3965 VOLUME 4, 307-312.
25. Toyirov Y. Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish //YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT. – 2024. – T. 2. – №. 7.

